
kamp van Kampen. De dertiende Nederlander te Wezel was een vreemde eend in de presbyteriale bijt: de lutherse predikant van Nijmegen G.F.C. Herbst. Afgezien van laatstgenoemde en Brummelkamp, waren alle Nederlanders orthodox-hervormde mannen: tien theologen en één leek. De Leidse predikant Chantepie de la Saussaye, die als Leids student nog de ‘Groninger’ J.F. van Oordt J.Wz. als leermeester dogmatiek had gehad, was van dit elftal de linksbuiten.²²

La Saussaye sprak 4 november bij de opening van de Deutsch-Niederländische Pastoral-Conferenz. Hoewel het Jubelfeier slechts een dag achter de rug lag, liet hij 1568 rusten. Zijn verhaal betrof de vraag ‘welke vrucht de duitsche theologie aan de hollandsche en de hollandsche aan de duitsche heeft aan te bieden?’ Daarbij stonden de eigen eeuw en Schleiermacher centraal. Wat La Saussaye wel aangaf, was het feit, dat hij en zijn metgezellen niet de volle breedte van de Hervormde Kerk vertegenwoordigden. ‘Onze verdeeldheid, de scheuringen in de nederlandsche kerk’, zo stelde hij, ‘zijn wereldkundig geworden.’ Dat die verdeeldheid nadien nog toenam, blijkt uit hetgeen La Saussaye eind 1871 – kort na de in de Nederlandse kerkelijke pers ‘veel besproken’ (zo La Saussaye) herdenking van de Synode van Emden – bij het afdrucken aan zijn rede van 1868 toevoegde. ‘Ik zoude wellicht, thans, ... het gevaar voor onze kerk minder bij de, zoo ik mij niet vergis, halt makende linkerzijde, dan wel bij de onbesuisd voorthollende mannen der uiterste rechterzijde vinden’.²³

²² H. Höveker, *Feestviering te Wezel den 3^{den} en 4^{den} November 1868*, z.p., z.j., passim = *De Vereeniging: Christelijke stemmen* 1869, 385vv. G. Groen van Prinsterer aan L.J. van Rhijn, 31 okt. 1868; GvP, *Briefwisseling* IV, 276v.

²³ ‘Over het verband van duitsche en nederlandsche theologie’, *Protestantsche Bijdragen* 3 (1872), 1-32, m.n. 1-3, 32; ook in: *Verzameld werk* III, 486-506.

²⁴ Voor het nu volgende: Vree, *Kuyper in de kiem. De precalvinistische periode van Abraham Kuyper 1848-1874*, Hilversum 2006. Daar ook de volledige titels der aangehaalde publicaties van Kuyper.

A. Kuyper: de stichter der Marnix-Vereeniging die te Wezel ontbrak en Zeist verziekte

La Saussaye noemde geen namen, maar elk die deze toevoeging in de *Protestantsche Bijdragen* las, wist wie met die ‘mannen der uiterste rechterzijde’ bedoeld werden, en vooral wie hun koploper was: Abraham Kuyper! Laatstgenoemde was binnen enkele jaren van Beesd, via Utrecht, opgeklommen naar de destijds belangrijkste hervormde gemeente in Nederland: Amsterdam. Dankzij de invoering van het kiesrecht voor manslidmaten in 1867 was de kerkeraad aldaar steeds meer een uitgesproken orthodoxe koers gaan varen. De afvaardiging van Brandt en Höveker naar Wezel was slechts een eerste signaal; de beroeping van Kuyper in 1870 sprak des te meer.²⁴

Kuyper was in 1862 te Leiden gepromoveerd op een proefschrift over het kerkbegrip van Joh. Calvijn en Joh. a Lasco. Zijn in het Latijn gestelde dissertatie had hem niet veel moeite gekost. Het boekje was simpelweg het eerste deel van een veelomvattender, in 1860 bekroonde, beantwoording van een academische prijsvraag, die in 1859 door de Groninger theologische faculteit, in casu